

زنان در نقش آثار استاد محمود فرشچیان

فائزه توکلی

(دکتری تاریخ پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی)

زن در آثار فرشچیان نه صرفاً به عنوان عنصر تزئینی، بلکه به مثابه «حامل مفاهیم عرفانی، تاریخی و اجتماعی» تصویر می‌شود. بر اساس مطالعه‌ای با رویکرد زیبایی‌شناسی فمینیستی، هر عنصر زنانه در نقاشی‌های او نمادی است که مفاهیمی والا مانند فداکاری، عشق الهی و مقاومت را منتقل می‌کند. بینش استاد توام با نمادگرایی عمیق و معنویت‌محور نسبت به زن است زیرا هنر شرق را مملو از معنا می‌داند و با احیا و بازآفرینی آن، زن را در جایگاه والای معنوی قرار می‌دهد.

تلفیق سنت و نوآوری در بازنمایی-

پویایی و حرکت «، برخلاف نگارگری سنتی که زنان را ایستا تصویر می‌کرد، زنان فرشچیان «در چرخش‌های پُرانرژی و خطوط سیال» حضور دارند. این ویژگی در تابلوی "شمس و مولانا" مشهود است، جایی که چرخش‌های رقصنده مولانا و شمس، با انحنای لباس‌های زنانه هماهنگ شده و فضایی روحانی خلق می‌کند.

رنگ به مثابه زبان احساس «و استفاده از «رنگ‌های ارغوانی و طلایی» در پوشش زنان (مثل "عصر عاشورا")، هم‌زمان هم بر « تقدس تأکید می‌کند و هم حس اندوه را عمق می‌بخشد. این رنگ‌ها از محدوده‌های نمادین سنتی فراتر رفته و بیانگر عواطف انسانی هستند.

زن به مثابه محور روایت‌های حماسی و عرفانی-

عاشورا و نقش زن به عنوان نگهدارنده حرمت «در شاهکار "عصر عاشورا"، زنان «چهارچوب‌ساز فضای مرثیه» هستند. صورت‌های پنهان‌شده آن‌ها تحت چادرهای ارغوانی، با دست‌های آشکار و بدن‌های خمیده، "سوک خاموش" را روایت می‌کنند. صاحب‌نظران این اثر را نماد "تقدس گریه‌های بی‌تظاهر" می‌دانند که زینب(س) به عنوان محور دایره‌ای نمادین در مرکز تابلو جای دارد.

تراژدی زندگی مدرن «در تابلوی "بودن و نبودن"، زن «نقطه اتصال مرگ و زندگی» است. حضور فرشته مرگ با جامی به شکل «جمجمه، در کنار زنی که مشغول کار روزمره است، تقارنی دردناک از زندگی آمیخته با فناپذیری را نشان می‌دهد. این اثر زن را به مثابه محمل تجربه‌های وجودی انسان معاصر باز می‌نماید.

نگاه فمینیستی فراتر از کلیشه‌های جنسیتی-

بر اساس پژوهش‌های زیبایی‌شناسی فمینیستی، زنده یاد فرشچیان با به‌کارگیری «نمادهای زنانه در بافتاری فرهنگی-تاریخی» از بازتولید کلیشه‌های جنسیتی پرهیز می‌کند. برای نمونه در "یتیم‌نازی امام علی(ع)" (معروف به "پناه")، زن یتیم‌ناز نه به‌عنوان موجودی منفعل، بلکه چونان «عاملی فعال» در صحنه مهربانی تصویر شده که هویت انسانی‌اش بر جنسیت‌اش مقدم است.

دیدگاه جهانی: زن به‌مثابه نماد هویت ایرانی-

منتقدان بین‌المللی مانند «پروفسور رابرت هیلنبرند (دانشگاه ادینبرو) تأکید می‌کنند که زنان فرشچیان، «پل ارتباطی میان سنت ایرانی و هنر جهان» هستند. آن‌ها عناصری مانند پوشش، حرکات موزون و نقش‌های انتزاعی را نه به‌عنوان محدودیت، بلکه به‌مثابه بخشی از زبان بصری منحصر به فرد او می‌دانند که هویت ایرانی را بدون تقلیل به آگروتیسم شرقی باز می‌تاباند. همچنین «فدریکو مایور» (مدیرکل سابق یونسکو) معتقد است زنان در آثار او "رویایی" نیستند، بلکه با نگاهی متفاوت به حقیقت انسان‌ها تبدیل می‌شوند.

کلام آخر

زن به‌مثابه هسته معناساز

زن در دنیای فرشچیان، «تجلی‌گره هنر شرقی و مدرنیته انسانی» است. او با ترکیب "خطوط نرم و قدرتمند" و "رنگ‌های موج"، زن را از قالب‌های تاریخی آزاد کرده و به‌عنوان سوژه‌ای مستقل در مرکز روایت‌های حماسی، عرفانی و تراژیک قرار می‌دهد. این نگاه، از یکسو ریشه در سنت‌های نگارگری هرات و عباسی دارد و از سوی دیگر، با شکستن قالب‌های ایستای گذشته، زن را به نمادی جهان‌شمول از زیبایی معنوی تبدیل می‌کند.

نکته ثقل سبک فرشچیان آنکه نه گل را نقاشی می‌کند، بلکه عطر آن را حس می‌کند؛ زن در آثارش نه موضوع دیداری، بلکه «حامل تجربه‌ای وجودی» است که با اندوه، عشق و تقدیس آمیخته شده است.

منبع

«برگرفته از مقاله «مطالعه نقش زن در آثار محمود فرشچیان بر اساس زیبایی‌شناسی فمینیستی»

زهره کرمی هرستانی

دانشجوی کارشناسی نقاشی ایرانی، دانشکده هنرهای تجسمی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران

معصومه زمانی سعدآبادی

دانشجوی دکتری تخصصی تاریخ تطبیقی و تحلیلی هنر اسلامی، گروه مطالعات عالی هنر، دانشکده هنرهای تجسمی، دانشکدگان

.هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران